

NYARI HAJNAL A PUSZTAN.

*Az ég legalján szürke fátyol,
Fenn ritkás szöke fellegek;
Ébreszti már az-ébredő nap
Az éjben szunnyadó eget.*

*Világosodni kezd a föld is,
De a távolban elvesző
Nagy sík határnak hangja nincsen,
Hallgat a harmatos mező.*

*Az élet alszik még a pusztán,
Szellő se leng, fűszál se hajlik;
De füst kanyarg amott keletre,
S cséplőgép mormolása hallik.*

*Nagy asztag áll a sík mezőben,
Mint önmagának kékes árnya,
S az asztag ormáról serényen
Két árnyalak a kévét hányja.*

Vargha Gyula.

PETŐFI-CENTENÁRIUM

Irodalmi ünnepek, költők és írók születésnapjaihoz kötöttek, kiválóan alkalmasak arra, hogy az ünneplő nemzetet politikai gondjaiból, társadalmi széttagoltságából kiragadva legalább egy pillanatra egységessé tegyék. A költő mindenkor egy magasabbrendű élet képviselője és akik őt ünneplik, álljanak még oly távol attól a lelki tartalomtól, melyet nekik a költő nyújthatna, el nem zárkozhatnak azon emelkedés, megtisztulás és akár pillanatnyi megjavulás elől, mely a nemzet jobbainak, a magasabbrendű élet igazi megértőinek lelkében ilyenkor végbemegy. Mert a tömeg könnyebben megértheti, vagy legalább is a valósághoz többé-kevésbé híven elképzelheti magának az ünneplélt alakját, ha az politikus, hadvezér, gazdaság vagy technika terén kitűnt szakember volt: a költőét vagy egyéb szellemi vezérét azonban többnyire csak akképen, hogy annak egyes jellemző vonásait általánosítja, a többit pedig elmellőzve, nem az egész, hús- és vérbeli embert és komplikált szellemet látja, hanem annak egy tipizált, leegyszerűsített árnyékát. És minél magasabbrendű az illető alak, annál kevesebb vonást fog fel belőle a nagy tömeg, de viszont ezen néhány vonás is elegendő neki arra, hogy hétköznapi nyomorából, lelki szegénységéből kiemelkedve valóban ünnepet üljön.

Az abszolutizmus idején a Kazinczy-centenáriumok voltak a nemzet ünnepnapjai, mikor az ősi visszavonást elfelejtve, egyetlen nagy magyar érzésben egyesült a magárahagyott, idegen nyomás alatt sínylődő magyarság — holott kétségtelen, hogy Kazinczy Ferencnek végtelen finom, összetett egyéniségéhez csak a legeslegjobbak, a legműveltebbek közeledhettek teljes megértéssel. Kazinczynek tisztán emberi, humanisztikus hajlandóságai, antiszovinisztikus lelki tulajdonságai, melyek a népiestől ösztönszerűleg visszatartották és a „sallangos“, „zsiros“ magyarságnak kérlelhetlen ócsárlójává teszik, természet-szerűleg kevésbé érvényesülhettek az ünneplésben, mely a szent öregnek elsősorban mint a magyar nemzetiség erősakarátú felébresztőjének és önzetlen mártírjának szólt. És ez jól is volt így; a tömegnek nehéz lett volna megmagyarázni, minő szétszakíthatlan kapcsolatban volt e „kiművelt emberfőben“ a nemzetinek és általános emberinek egymást kiegészítő, egymás nélkül pusztulásnak induló erkölcsisége. Ami Kazinczy erkölcsi egyéniségét valósággal meghatározza: magyarságának és goethei, vagy inkább humboldti humanizmusának gyermekien tiszta harmoniája, mindez a speciális szépség, háttérben maradt az ünneplésnek, mert nem arra volt szüksége a kornak s mert Kazinczy-nak magyarsága önmagában is oly hatalmas tűz volt, hogy mellette egy egész nemzet felmelegedhetett.

Petőfi magyarságánál izzóbb tűz ezer év óta nem lángolt magyar földön és

nines is abban semmi kétség, hogy a mai ünnep akkor is elérí célját és megszerzi a nemzet egészének az — erkölesileg szólva — tiszta pillanatot, ha Petőfit kizárólag mint magyarságunk hőforrását, a hon- és szabadságszeretet ritka szépségű típusát ünnepli. De az a tisztultabb felfogása az egyéni nagyságnak, melyhez a modern történetkutatás, a lelki életnek történeti vizsgálata juttatja el az embert: épen az egyéni nagyság, a hősök tiszteletének érdekében követeli tőlünk, hogy ne tipizáljunk, ne általánosítsuk az ünnevelt nagyságot, ne vagdaljuk szét lelkét mellőzhető és szükséges gerezdekre, ez utóbbiak közé azokat sorozva, melyek minmagunknak, az adott pillanatban, saját céljainkra megfelelőknek látszanak.

A mi történetfelfogásunk abban különbözik az előttünk járt nemzedéktől, hogy kötelességének tartva a lelket, az adott emberi, halhatatlan lelkeket megbecsülni, nem követeli többé magának azt a jogot, hogy állítólagos magasabb érdekekből egy-egy géniuszunkról hiányos vagy célzatosan kidolgozott képet nyújtson. Az a huszonhatéves korában holttá vált, feketeképű, bozontos-hajú fiatalember, szürös szemével, hirtelen és épen nem harmonikus mozdulataival, akinek százéves születésnapja közeleg, oly egyéni életet élt, hogy bizonyára nem törődött azzal, fog-e minden szava, minden mozdulata tetszeni következő korok nyárspolgárainak. Mert nem volnánk jobbak újságolvasó nyárspolároknál, ha ezt az őszerejű nagy géniust ünnepelve kiválogatnók hagyatékából azon darabokat, melyek tetszenek és (legalább hitünk szerint) reánk illenek s haszontalan limlompként eldobnók magunktól azt, amit pillanatnyi szükségleteink nem követelnek meg. E földi életben nincs nagyobb dolog a léleknél és ha ez igaz, mily féltő gonddal kell tudomásul vennünk mindazt, ami egy olyan géniusz lelkéből való, aminő Petőfi volt, — még akkor is, ha belőle gyakorlati haszon nem származik reánk.

A világforradalmárságra, Petőfi világszabadság-érületére, nemzetközi és republikánus voltára gondolok itten. Ezeket a komoly kutatás nem intézheti el azzal a kényelmes formulával, hogy Petőfi gyermeklángész volt, aki bizonyára meghiggadt, sőt „megtisztult“ volna, ha tovább él és kétségtelenül józan családapa, nyugodt állampolgárként halt volna meg magas korában. Petőfi gyermek-sége sokkal rövidebb volt, mint más közönséges halandóé, megrövidíté azt a géniusz és a földhözragadt szegénység; világforradalmi ideái semmikép nem írhatók „gyermekkora“ rovására; ő akkor, mint maga mondta, a „férfikor nyarában“ volt. És gyermek nem ír olyan költeményeket, minő az „Egy gondolat bánt engemet“, melyről Petőfi egyik méltatója joggal állapíthatta meg, hogy „egyike költészeté amaz égo csipkebokrainak, melyek közelségében leoldjuk saruinkat, mert közvetlen hatalommal érezetük velünk a hely szentségét“.

Kétségtelen, hogy Petőfi történet szemléletének egyik forrása a pártpolitika és abból származó elfogultság volt. A francia radikálisok mintájára gyűlölte és az emberiségre károsnak tartotta a feudális hatalmak maradványait, nagy általánosítással: a királyokat, papokat és nemeseket. Kún Lászlóról, V. Lászlóról, Dobzse Lászlóról a politikai izgalom idején írt versei e történetellenes történet szemléletnek jellemző példái s bennük ehhez képest a politikai érdek foglalja el a művészi érdek helyét és szétrobbantja, vagy legalább is megbénítja a költői kompozíciót. Doktrinér, irrealisztikus történetfelfogása nemesak verseit, az egész embert is irrealisztikussá, szinte gyermeketeggé teszi olykor, amikor történetéről beszél. Görgey Istvánnal, Arturnak kedves testvérével jópajtáságban volt mindaddig, míg valami történeti könyvből meg nem tudta, hogy Róbert Károlynak Csák Máté leverésén a rozgonyi harenál négy Görgey segédkezett. Azóta nem állott vele szóba, mert úgy vélte, hogy Csák Máté — ez a tipikus rabló oligarcha — a szabadságot képviselte a királlyal szemben, s akinek ősei akkor a szabadság ügye ellen harcoltak, azzal ő most nem érintkezhetik többé.

Az emberek e doktrínér klasszifikálása a szabadság kategóriája szerint, a francia forradalom óta minden radikalizmusban megtalálható; Petőfi versben is alkalmazta, igaz, hogy nála szokatlanul higgadt hangon: „Két nemzet lesz a föld ekkor s ez szemte fog állni: A jók s a gonoszak. Mely eddig veszte örökké, Győzni fog itt a jó. De legelső nagy diadalma Vértengerbe kerül. Mindegy.“ Már formája, a hexameter is ritkasággá avatja Petőfi költeményei közt; oktató, magyarázó tartalma a vége felé profétai líraisággá magasul ugyan, de egészben véve egyéb retrospektív, az emberi multat érintő költeményeivel együtt eléggé bizonyítja történetiszemléletének doktrínér, a reális fejlődéstől tüggetlenített voltát. E doktrínéség pedig annál kevésbé igazán petőfies, minél elemibb volt az ő öröme a reális, valóságos élet minden megnyilvánulásán.

Liberális-radikális történetiszemlélete az átlagosnál annyiban magasabb és érdekesebb, mivel éppen Petőfié, nem pedig Heine-é, Béranger-é vagy valamely harmadrangú német publicistáé. Forradalmisága sokkal fontosabb és értékeesebb akkor, mikor abban az ő közvetlen cselekvő akarata nyilatkozik meg. Forradalmi hangulatát ilyenkor színtelen doktrínér elvek helyett az ő végtelen őszinte, tiszta egyénisége hozza létre. Abban a pillanatban, amint megszabadult a multnak pártpolitikai párakon át látott képeitől és a tanult doktrínáktól, korlátlan hatalommal érvényesül egyénisége, mely mindenkor és mindegyfélt nemzeti és magyar.

Ez a nagy európai génius, ki forradalmi előhangulatában a kontinens legkisebb és legtávolabbi rázkódtatásaira is egész idegrendszerével reagál, ki repeső örömmel és dacos megelégedéssel kiálthatta: „Haloványul a gyáva szavamra... dalom Viharodnak előjele, forradalom!“, aki 1848-at mint a népek hajnalesillagát üdvözli, mely meghozza az írás beteljesülését, az egy nyáját, egy aklot és egy vallást: a szabadságot, — 48 nyarán már tisztán látja, hogy a harc világszabadság helyett az ő maréknyi népének fennmaradásáért, egy egész elnyomó világ ellenében való megmentéséért fog megindulni. A forradalmi romantizmus általános emberiből nemzetivé, lángoló sovínisztává alakult; Petőfi felébred a Világszabadság fellengő álmaiból és teljes frissességében, realiztikus felfogótehetségének csorbítatlanságával ott áll megint a Kis-Kúnás földjén, a hazai talajon, melyet a valóságban soha el nem hagyott. Republikánus érzelmeit ezután sem tagadja meg, ezután is ír általános forradalmi doktrínák terjesztésére verseket — az „Akasszátok fel a királyokat“ címűt hozzáértők a politikai költészet kiváló termékének tartják — de erkölcsisége és tiszta géniusza nem itt van többé érdekelve. Általános forradalmi költészete nem lebeghet többé az „Egy gondolat“ eszmei magasságában; mióta a haza veszélyben van, mióta meghordozták a véres kardot — nem a világszabadságért, a nagy testvériségért, hanem a honi föld védelméért rác és oláh, osztrák és tót ellenében. Zrínyinek, a költőnek és grófnak volt a jelszava „Ne bántsd a magyart“; ez most Petőfié lesz, a „világszabadság“ iménti dalkoké.

Világforradalmi versei körülbelül olyan viszonyban vannak a 48-as harc idején írt hazafias költeményeihez, mint a Czipruslombok és Felhők a Júliától inspirált szerelmi lírához. Az említett versfűzerek szertelen csapongásait a nagy, az igazi szenvedély utáni áhítozás hozta létre: a költő élményt akar, mikor megfelelő élményei nincsenek, akar szerelmes lenni és szerelmet énekel, mely szinte még csak képzeletében él; de a háborgás elsímul, a szertelenségek eltűnnek, mihelyt a valóság Júliája megjelenik . . . Hasonló hatása van a hirtelen előlépő realitásnak a politikai szenvedély költészetében. Míg a szenvedélyek csak a pozsonyi országgyűlésen és a pesti kávéházakban gomolyogtak, addig a költő is szabadon csapongott a világűrben, a világszabadság fantáziáiban. De már március tizenötödikén a magyar az, akit talpra akar állítani. Jól jegyezzük meg: talpra állítani, fegyverbe hívni, nem lefegyverezni, nem pacifistává tenni.

Jellasics közeledtére kijelenti: „tényező leszek az ítéletnek ama véres napjain, midőn e nemzet elégtételt vesz megtiprott jogaiért, fölérgett becsületéért!“ Mi más ez az ítélet, mint az, melynél az egész világ a „jó“ és „rossz“ doktrinér liberális kategóriába osztva áll! A haza veszedelmében, Petőfi mást nem érez, mint a haza veszedelmét, a magyarság pusztulását:

„A Kárpátoktól le az Al-Dunáig,
Egy bősü üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
All a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak,
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén“.

Nem kísérhetjük végig e magyar fajszeretettől lángoló líra alkotásait a hősi halálig, — bár bizonyára nem volna fölösleges munka, mert lehetnek-e elegenden a mai viszonyok közt, kik ezeket egyfolytában, folyamatosan végigolvassák — a „Búcsú“-t, melyben szép ifjú hitvesétől, szíve, szerelme, lelke, élete-től búcsúzik, mert hazájáért készül vértét ontani, hazájáért indul véres viadalba; a „Székelyekhez“, a „Hány hét a világ“, a „Nemzethez“, az „Ismét magyar lett a magyar“ címűeket s még annyi mást? Mindezekben jellemző az a tettekész, cselekvő, harcias hazafias-frazeológia, mely magában foglalja mindazon kifejezéseket, miket „barbár militarizmus“ és „elavult sovinizmus“ címén szeret elátkozni a mai liberális-pacifista demokratizmus. A nemzeti becsületet emlegeti, a nemzeti méltóság sérelméért kész véres harcra kelni s a nemzet gyalázatát a szent fájdalom egy nemével érezi: „Miként a sár, melybe követ hajítanak be, Úgy freccsen szét a harcok mezejéről, Oh nemzetem, képedre a gyalázat.“ A nemzeti szolidaritás minden egyéb meg gondolást elűz tőle, amikor a magyar föld integritását kell megvédeni; nincs többé rabszolga és úr, csak magyar és nem-magyar és minden magyar az ő embere és minden nem-magyar az ő ellensége. Nincs szó kiegyezésről, sem kompromisszumról, sem a nemzetiségeknek engedmények által leendő leszereléséről; a doktrinér liberális visszatér a történeti racionalizmushoz és fölveti a kérdést: ki legyen úr itt, az ezer éven át magyar földön? E kérdést a „haza és szabadság“ nevében dönti el: „E földön legyen úr a tót vagy a német? E földön, hol annyi vitéz magyar vérzett?... Nincs itt urasága csak az egy magyarnak, S kik a mi fejünkre állani akarnak, Azoknak mi állunk feje tetejére . . .“ Ugyanaz a költő, ki talán e sorokkal egyidejűleg írta a gyöngé László királyokat kigúnyoló verseit, hogy republikánus érzelmeinek propagandát csináljon velük, ugyanakkor fenntartás nélkül azonosítja magát nemcsak a saját magyar nemzedékével, hanem az egész „vitéz magyar“ történettel, a „dicső magyar hazának“ a doktrinér világforradalmi elvek szerint annyira megvetendő ezeréves történetével!

Nincs tehát okunk húzódozni, még exkluzív nemzeti szempontból sem, Petőfi-nek kétségtelen, el nem tagadható világforradalmiságától. Ellenkezőleg, ha magyarok vagyunk, csak büszkék lehetünk rá, hogy az a nagy költő, ki a világforradalomnak, a szabadságra törő rabszolganepek világszolidaritásának leg-szebb himnuszait írta, magasztos álmaiból magyar földre tért vissza és magyar földön, újra megtalálva a „Cserebogár“ altatódalát, a magyar haza területi épségéért áldozta ifjú boldogságát, napsugaras életét. Benne a magyar talaj nagy költőt ajándékozott a világnak, anélkül hogy ő maga, a szülőanya, elvesztette volna fiát. Petőfi világforradalmisága mögött az ő legyőzhetetlen, mindenén át-gázoló cselekvési akaratán kívül ugyanoly kozmopolitizmus van, mint például Széchenyi Istvánnál. Mindketten a magyar talaj emberei, de nem merülnek el a magyar porban, hanem erős és ép erkölcsi érzékkel fogják fel a magyar

nemzetiséget, mint az általános emberiség, humanizmus egyik integráns részét, elmaradhatlan kiegészítő színét. Széchenyi ki akarja művelni a magyar lelket, hogy abból az emberi léleknek legszebb példánya, illatos virága legyen, mert fajszeretetével érzi, hogy a magyarból lehet és kell valmi nagyot, szépet és dicsőt csinálni. Petőfi rövid életét ily reflexiók helyett a nagy realitások: szülőföld, család, szerelem, haza foglalták le, ezek mellett csak egy rövid periódusában tűnnek fel általános humanisztikus kapcsolatok, a világforradalmi ideák. És jön az utolsó, a tragikus és dicső nagy realitás, a haza földjéért való vérontás s ekkor a mérhetetlenségbe nőtt világforradalmi álmok a magyar szabadságharc tényeivé sűrűsödnek össze és kiderül, hogy Petőfi is magyar talajon állt álmaiban is, mert a *magyart* akarja szabaddá tenni, mint Széchenyi a *magyart* akarta emberivé nemesíteni. Mindkettőjük fölemelkedik arra az általános emberi perspektívára, honnan objektíve, kívülről lehet megismernünk önmagunkat. Aki ezt elérte és *magyar*, az erőt nyer népét soha el nem hagyni és érette értelmét és nyugalját, mint Széchenyi, életét, mint Petőfi, feláldozni.

Büszkeség és vigasztalás, nagy vigasztalás ő minekünk; fölemelő emlék mai üldöztetésünk idején.

Szekfü Gyula.

ÉG FELE.

*Harangszó hová lesz?
Égrezendül délben s elolvad a szélben.*

*A kürtszó hová lesz?
Iramodóféiben elolvad a szélben.*

*A hangom hová lesz?
A magasba szánom s elolvad a számon.*

Nadányi Zoltán.

A BOT.

*A bot
Margitra, Máriára lecsapott.
Vonagló testükön vert vérhabot
a bot.*

*A bot,
mely őket verte, szívet vert a bot
és lelket vert és templomablakot
a bot.*

*A bot.
Csattogva táncol. Véres, buta bot.
En akkor éltem, amikor a bot.
A bot*

Nadányi Zoltán.